

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Тенденція до глобалізації усіх сфер економічної діяльності стає однією з найвагоміших проблем на сучасному етапі економічної інтеграції. З метою оптимізації бізнесу та можливості отримання нових прибутків почали з'являтися альянси, відбувається злиття всередині фінансового сектора, в основному між банками та страховими компаніями.

Таким чином, зі зростанням доходів населення, активним розвитком ринку цінних паперів, з розширенням спектра фінансових послуг, які надаються небанківськими установами, та з можливістю акумуляції грошових заощаджень на досить тривалий термін цими установами, виникає ситуація відтоку грошей із банків до страхових компаній. Характерним виходом в цій ситуації може стати створення банком власної страхової компанії і концентрація в одній фінансовій групі капіталу, який може бути інвестований в економіку. Крім того, банки зможуть отримати більш довгостроковий ресурс, наприклад, страхування життя. Виходячи з вищезазначеного, актуальним виступає дослідження досвіду спільної роботи банків та страхових компаній, зокрема, такого виду їх співпраці, як банківське страхування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемою створення альянсів та злиття всередині фінансового сектора, зокрема між банками та страховими компаніями, у своїх наукових дослідженнях працювали Я. Бродякін, А. Лукінов, В. Фурман, Н. Ткаченко, Р. Грищенко, В. Зубарев та інші.

Метою статті є визначення та аналіз позитивних аспектів і проблем, які можуть виникнути при спільній діяльності банків і страхових компаній на фінансовому ринку України.

Виклад основного матеріалу. Діяльність фінансових компаній, банків, професійних учасників фондового ринку, вельми різноманітна та супроводжується значними ризиками. Відповідно до класифікації Базельського комітету з нагляду за банківською діяльністю (*Bazel Committee on Banking Supervizion (BCBS)*), до основних таких ризиків належать: ринковий ризик, кредитний ризик, ризик процентних

ставок, ризик ліквідності, страховий ризик, правовий ризик, ризик ділової репутації, операційний ризик (виходячи з трактувань Базельського комітету і загальноприйнятої практики, усі види кримінальних дій щодо банку належать до сфери операційного ризику).

У процесі банківської діяльності ці ризики активно взаємодіють, впливаючи один на одного. Так, сьогодні особливу роль у взаємовідносинах банків із клієнтами і партнерами відіграє ділова репутація останніх – вона є для банку гарантією власної безпеки та уникнення фінансових втрат. Ризики потребують грамотного управління. У практиці розвинутих фінансових ринків у комплексі з превентивними, обмежувальними заходами, політикою уникнення ризику вже понад 50 років активно використовується страхування [3]. Тому забезпечення страхового захисту банків ми розглядаємо як один з основних елементів системи банківської безпеки, звичайно, разом з іншими її складовими. Проблеми безпеки бізнесу завжди вважалися пріоритетними. Досить гостро вони постають сьогодні і в Україні.

Для подальшого висвітлення визначеної проблеми необхідно проаналізувати стан страхового ринку в Україні на сьогоднішній день. Так, на 1 січня 2005 р. в Україні діяло 387 страхових компаній (на 1 січня 2004 р. – 357). Із загальної кількості страховиків 45 здійснюють діяльність зі страхування життя та 342 – з інших видів страхування. Наявність значного потенціалу для розвитку страхування життя сприяла зростанню за рік кількості компаній, що провадять даний вид страхування, в 1,5 рази.

Частка валових страхових премій у внутрішньому валовому продукті (ВВП) у 2004 р. склала 5,6 %, частка чистих страхових премій – 2,8 %, що свідчить про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку страхування в Україні (у більшості економічно розвинутих країн значення останнього показника перевищує 8 %) [10].

Структура валових страхових премій, отриманих страховиками у 2004 р., виглядала наступним чином:

- добровільне майнове страхування без страхування фінансових ризиків (7639 млн. грн.) – 39,31 %;
- страхування фінансових ризиків (8973,7 млн. грн.) – 46,18 %;
- добровільне страхування відповідальності (1567,2 млн. грн.) – 8 %;
- недержавне обов'язкове страхування (562,1 млн. грн.) – 2,89 %;
- державне обов'язкове страхування (87,8 млн. грн.) – 0,45 %;
- страхування життя (186,9 млн. грн.) – 0,96 %;
- добровільне особисте страхування (414,6 млн. грн.) – 2,13 %.

Як бачимо, в Україні переважає страхування фінансових ризиків (46,2 % від загальної суми отриманих премій) та добровільне майнове страхування (39,3 %).

Дані позитивні тенденції на ринку страхових послуг та значний його потенціал формують можливість побудови тісної співпраці між банками та страховими компаніями і розвиток відносно нових фінансових продуктів.

Страховий захист сьогодні є оптимальним аргументом у співвідношенні вартість-якість. Активними учасниками ринку фінансових послуг є також будівельні ощадні каси, лізингові товариства, й крім того – небанківські установи: торгові будинки, супермаркети, посилкова торгівля.

Загалом, для безпеки банкам пропонується комплексне страхування, що включає більше десяти окремих, але взаємопов'язаних полісів. При ухваленні рішення про конкретну програму страхування банку використовують здебільшого два фундаментальні підходи.

Перший, пропонований *Bankers Blanket Bond*, є сьогодні максимально широким покриттям, як правило – комплексним. Цей підхід має дві суттєві переваги: полісом покриваються всі ризики банку, банк із таким покриттям не має проблем, виходячи на рівень міжнародного співробітництва.

Водночас, даний підхід має кілька мінусів, особливо відчутних на ринках, які тільки розвиваються: високі франшизи, висока вартість, велика кількість усіляких обумовлень. Крім того, стандартизація, властива будь-яким комплексним системам, має значний вплив на гнучкість покриття та його максимальну адаптацію до конкретних умов. Одне слово, цьому підходу притаманні свої плюси й мінуси.

Другий підхід характеризується вибірковістю підходу за видами покриття, і головна його ознака — відносна дешевизна порівняно з першим. При цьому більше уваги приділяється різним нюансам, властивим конкретним умовам. Це робить його дещо привабливішим.

Недоліком даного підходу є неповне покриття банківських ризиків. Відтак, банк ризикує більше, а отже, ризикують і його клієнти.

Зважимо, що будь-який із зазначених підходів не є однозначно хорошим або поганим. Вони просто різні. Перший характерний для розвинутих фінансових ринків, другий — для тих, що розвиваються. Проте жорстка конкуренція і необхідність виходу на нові ринки спонукає прихильників як першого, так і другого варіантів усе більше диверсифікувати їх, унаслідок чого по закінченні переговорів щодо

ухвалення конкретного страхового полісу іноді важко визначити, який же підхід було застосовано [3].

Звичайно, на “окремо взятому” українському фінансовому ринку ще деякий час можна не звертати увагу на ці стандарти і практику діяльності розвинутих ринків. Але, звісно, довго так тривати не буде. Жодний фінансовий ринок не може існувати відокремлено. Ось чому, на наш погляд, назріла необхідність розпочати роботу щодо запровадження в Україні комплексного банківського страхування.

Даний процес в Україні відображається у формуванні банківсько-страхових груп [6, 7]. Проте на перешкоді стає обмеженість сегмента фінансових послуг. Перший такий досвід реалізовується на страховому ринку фінансовими групами “ТАС” та “Приват”. Злиття компаній будь-якого сегмента економіки загалом може мати як зовнішні, так і внутрішні інвестиційні переваги.

У наукових дослідженнях [1, 4, 5, 8] компанії, котрі приймають рішення про злиття, розглядаються як такі, що прагнуть:

- посилення конкурентної позиції на ринку та усунення конкурентів;
- підвищення бар'єра входження на ринок або на сегмент ринку для його потенційних учасників;
- придбання взаємодоповнюючих, антициклічних та балансуєчих активів;
- підвищення ефективності розміщення вільних коштів;
- участі у прибутковому бізнесі;
- використання існуючих управлінських навичок в іншому бізнесі;
- диверсифікації ризиків;
- зниження інформаційних і маркетингових витрат.

При цьому компанії досягають так званого ефекту “синергії” – додаткової вигоди від об'єднання ресурсів компаній, що проявляється в таких позитивних перевагах [2]:

- збільшення доходів за рахунок розширення спеціалізації, поліпшення маркетингу та посилення позиції на ринку;
- зменшення витрат за рахунок вертикальної інтеграції та економії на взаємодоповнюючих ресурсах;
- оптимізація оподаткування;
- зниження вартості капіталу.

Слід, однак, зауважити, що поряд з ефектом “синергії” можуть виникнути і додаткові витрати, пов'язані з необхідністю уніфікації бізнесу та поєднання внутрішніх технологій. Таким чином, при вирішенні питання про злиття необхідно зважити весь комплекс позитивних і негативних факторів, які впливають на витрати бізнесу.

Зазначимо низку переваг, які є специфічними для злиття банків, страхових компаній:

- подібність технологій управління активами та оцінки ризиків;
- можливість об'єднання персоналу і технічних засобів, які використовуються для управління та оцінки ризиків. (Як відомо, програмні продукти, використовувані для моделювання та прогнозування ризиків, а також утримання висококваліфікованого персоналу, що здійснює оцінку ризиків, є досить дорогими, тож об'єднання бізнесів може сприяти суттєвому скороченню таких витрат);
- зменшення трансакційних витрат по всьому циклу руху грошей від їх залучення до розміщення;
- диверсифікація фінансових ризиків;
- залучення стабільних довгострокових ресурсів для банків;
- можливість поліпшення якості та ефективності управління ресурсами і притаманними їм ризиками;
- можливість створення уніфікованої фінансової торгової марки.

Прикладами спільних схем ефективної співпраці банку і страхової компанії можуть слугувати:

- іпотечне кредитування з одночасним обов'язковим страхуванням отриманого житла;
- бізнес із виїзного туризму, коли банк співпрацює разом зі страховою компанією та туристичною фірмою;
- кредитування на придбання автотранспорту з його одночасним обов'язковим страхуванням при купівлі у кредит;
- відкриття карткового рахунку з одночасним наданням послуг щодо медичного страхування.

При цьому, як засвідчує практика, страхові компанії можуть страхувати як ризик пошкодження житла чи автотранспорту, так і ризики неповернення кредиту або житла позичальника на користь банку.

Таким чином, можна виділити такі основні причини підвищеного інтересу між вітчизняними страховими компаніями та банками як: можливість диверсифікації своїх послуг, розширення клієнтської бази, нарощування фінансового та інвестиційного потенціалу.

Наслідком спільної діяльності банків та страхових компаній виступає така основна форма їх співробітництва, як банківське страхування [9]. Сутність банківського страхування полягає у пропозиції страховикам та банкам єдиного фінансового продукту, проникнення різних фінансових інститутів у сфери діяльності один

одного, що в кінцевому підсумку більш повно задовольняє потреби клієнтів через надання комплексу фінансових послуг.

Європейські банківські установи і страхові компанії визнали банківське страхування привабливим з точки зору можливості отримати додатковий дохід. Сьогодні понад 80 % європейських банків використовують у своїй діяльності банківське страхування та понад 40 % страхових компаній пропонують своїм клієнтам альтернативні фінансові послуги.

У будь-якому разі, якщо йдеться про банківське страхування, маються на увазі такі види страхових покриттів: від комп'ютерних злочинів, зобов'язань перед фінансовими інститутами, сховищ банку, готівки, зокрема при перевезенні, кредитних карт, відповідальності директорів і службовців, професійної відповідальності, страхування на випадок захоплення заручників з вимогою викупу тощо.

З огляду на вищенаведене, впровадження банківського страхування, про яке йдеться у цій статті, виходить за рамки існуючого співробітництва вітчизняних банків та страховиків і спроможне вивести його на якісно інший рівень.

Основними чинниками, які перешкоджають розвитку банківського страхування в Україні, згідно з дослідженнями банку є: невеликі активи банків порівняно з вартістю страхового покриття; неготовність власників банків надавати конфіденційну інформацію, необхідну для умов процедури страхування. Обидві перешкоди можливо подолати вже найближчим часом: активи банку мають стійку тенденцію до зростання, а надання інформації є необхідною умовою також для проведення аудиту за міжнародними стандартами, без дотримання яких вітчизняні банки не можуть розвиватися за межами своєї держави. Тому, на наш погляд, саме на цьому напрямі можна зосередити основні зусилля у співробітництві банків та страховиків.

Однією з головних особливостей банківського страхування є те, що за всю історію його існування не було двох однакових типових покриттів. Крім того, процедурою страхування передбачається нерозповсюдження інформації, наданої банківською установою при проведенні сюрвею, що окремо зазначається в угоді. Тому рівень розробки даної проблематики у наукових працях іноземних та вітчизняних дослідників ще недостатній.

Цікава ситуація склалася сьогодні зі страхуванням банківських депозитів. Необхідність широко впроваджувати систему страхування банківських депозитів зумовлюється такими чинниками:

- низьким ступенем довіри до банків;

- потребою надавати допомогу тим банкам, які потрапили у скрутну фінансову ситуацію;
- необхідністю стабілізації фінансових ресурсів банків та усунення причин передчасної ліквідації депозитів вкладниками;
- необхідність захисту споживача-клієнта.

Вкладника, звичайно, цікавлять переважно відсотки, а страхування вкладу потребує коштів, що знижує суто фінансову складову розміщення депозиту. Тому вкладник сьогодні ще не готовий платити за власну фінансову безпеку, і широке розповсюдження страхування вкладів ще попереду.

Висновок. Банківська система активно рухається у напрямі створення “фінансових супермаркетів”. Злиття зі страховими компаніями може стати для банків єдиним надійним засобом збереження власних конкурентних позицій на ринку банківських та фінансових послуг, а популяризація класичного банківського страхування на вітчизняному фінансовому ринку дасть змогу акумулювати матеріали, необхідні для його подальшого розвитку.

Список літератури

1. Владимірова М.Г. Слияния и поглощения компаний // Менеджмент в России и зарубежом. – 1999. – № 1. – С. 4-8.;
2. Грищенко Р. Тенденції банківського бізнесу: злиття банків, страхових компаній та пенсійних фондів // Вісник НБУ. – 2004. – № 2. – С. 15-17.
3. Зубарев В. Банк і страхування: “за” і “проти” // Вісник НБУ. – 2004. № 11. – С. 32-37.
4. Маршак А. Слияния и поглощения для реструктуризации и повышения прибыльности бизнеса // http://www.e-executive/analytics/article_936.
5. Пирогов А.Н. Слияния и поглощения компании: зарубежная и российская теория и практика // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 5. – С. 6-12.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 5-6. – С. 30.
7. Про внесення змін до Закону України “Про страхування”: Закон України від 04.10.2001 р. №2745-III // Бухгалтерія. – 2001. – № 47/1. – С. 11-29.
8. Ткаченко Н. Об’єднання банків та страхових компаній // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2(32). – С. 105-109.
9. Цисарь И.Ф., Чистов В.И., Лукьянов А. Й. Оптимизация финансовых портфелей банков, страховых компаний, пенсионных фондов. – М.: Дело, 1998. – С. 14.
10. <http://www/dfp/gow/ua>.

Отримано 23.11.2005

Сідельник О.П. Особливості розвитку співпраці банківських установ та страхових компаній на фінансовому ринку України / О.П. Сідельник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. – Суми, 2005. - Т. 14. - С. 237–243.